Södertälje spelmanslag bildades så sent som 1958. Men det anses som "Södermanlands kvantitativt största och kvalitativt bästa". Det har nu 54 medlemmar av vilka 25 kan räknas som aktiva. Yngst bland dem är 10-åriga Ann-Christin Malmberg. Hon är även den yngsta medlemmen i hela Södermanlands Spelmansförbund. Kanske är hon till och med Sveriges yngsta folkmusikant? Här spelar hon tillsammans med sin far Edvin Malmberg på Husmodersföreningens julmässa.

Södertäljes spelmanslag 10 år:

"Att spela folkmusik är ett bastubad för själen"

Ute är det mörk och gråkall februarikväll. Men i en av salarna i den gamla Torekällskolan är det rena midsommarstämningen. Ett 20-tal medlemmar av Södertälje spelmanslag har repetitionskväll. Det är spelmän med färg och personlighet — och med glädje i stråkarna! När de trampar ur med en skänklåt tror man att man är i sommarlandet.

Den som tycker att svensk folkmusik bara är ett entonigt gnäll på fiol borde absolut sitta med här en kväll och lyssna och lära litet om den musikaliska rikedom vi har i våra gamla ärvda låtar — en skatt som inte får gå förlorad. En musik med sprittande glädje, vemod och melankoli.

Alla spelar med den gamla fina skänklåtens rytm i hela kroppen. Alla lever upp i den. Här är det inte längre fråga om ålder. Den äldste är gladast bland dem alla. Här spelar man bort ålder, bedrövelse och vardagsstress. Bestämt finns det fortfarande litet trolldom i de gamla låtarna.

— Det är som ett bastubad för själen det här, säger kvällens enda kvinnliga "spelman" — Gertrud Trulsson. Man blir avstressad, lugn och glad. Stannar man hemma en träningskväll, ångrar man sig verkligen när klockan slår sju. Nej, det skall vara svåra omständigheter som gör att man uteblir. För inte vill man mista kamratskapet heller.

Kanske är det inte många som skulle känna igen spelmännen en sådan här vardagskväll — i skjortärmar och cardigans. Vana som vi är att se dem i granna västar och mollskinnsbyxor.

De dräkter som de 25 aktiva av Södertäljespelmännen bär kommer från olika delar av Sverige — från bl. a. Sorunda, Värmland, Jämtland och Uppland. Var och en bär sin hemtrakts dräkt.

— SIDAN 7 —

GAMMALT SPELMANSBLOD

— Spelandet går från far till son, säger Edvin Malmberg som lärt sig föra stråken av sin far, plåtslagare och fin fiolbyggare. Det är gammalt spelmansblod i de flesta av oss.

Det gäller också åldermannen bland spelmännen, snart 80-årige Probus Albert Thuringe. Han spelar på en svart zigenarfiol som en gång tillhört Ingvar Lidholm!

NÄR NÄCKEN HETTE SYRÉN

Herr Thuringe började att spela dansmusik med Emil Sundqvist från Nykvarn, en gång "världsberömd" för sitt fina spel i hela södertäljetrakten. Han har spelat dansmusik med legendariska södertäljespelmän som Wickman och Syrén.

— Syrén var en fin spelman, säger hr Thuringe. Jag minns särskilt en gång när han var näcken och satt och spelade på en flotte av gamla trädstammar. Det var uppe på Torekällberget i ett spel av Auda Alm-Eriksson.

"INTERNATIONALEN" PÅ MÄSSING

Sedan skadade hr Thuringe sin högerhand och fick övergå till att blåsa "mässing", B-kornett och basun. Det blev bl. a. "Internationalen" i många demonstrationståg från Norra Bantorget i Stockholm.

Så för 10 år sedan började han spela fiol igen. Och nu är han den gladaste bland spelmän med sin originella zigenarfiol.

SOM DE TRE MUSKETÖRERNA

Det är litet av stämningen kring "de tre musketörerna" över spelmanslaget. Man hyllar också det gamla valspråket "en för alla, alla för en".

— Vi är väldigt fria när vi övar, säger spelledaren Folke Nordeman. Vi plockar aldrig ut några syndabockar vid repetitionerna. Den som felar bättrar sig ändå till nästa gång. Litet skämtsamt skulle man kunna säga att vi är alla stjärnor.

UNIKA REPETITIONER

Folke Nordeman är en kunnig allroundmusiker som med fast men vänlig hand och en humoristisk ton leder repetitionsarbetet. Han spelar med i Södertälje Orkesterförening och har suttit med i Södertälje stads musikstyrelse.

— Vi är nog ett av de få spelmanslag i Sverige som har regelbundna repetitioner varje vecka berättar Folke Nordeman. Vanligtvis övar man bara var fjortonde dag.

YNGSTA SPELMANNEN — 10-ÅRIG FLICKA

— I medeltal har vi 15 spelmän på repetition. I hela spelmanslaget har vi nu 54 medlemmar — därav är 25 aktiva. En del av de unga har sina studier att tänka på bl. a. Christina Frohm från Gnesta som är en av spelmanslagets fem kvinnliga medlemmar.

Yngst i spelmanslaget är lilla 10-åriga Ann-Christin Malmberg, en riktig liten piggelin och fin musikant.

150 MELODIER PÅ REPERTOAREN

— Egentligen är det bra att vi inte har fler aktiva än 25. Två av dem är riksspelmän, Christina Frohm och Thore Härdelin. För ju mindre grupp desto lättare är det att nå resultat. Riktigt stora spelmanslag med upp till 50 spelmän är ovanliga. Men ett finns i Rättvik. Vi spelar l"tar från hela Sverige — från bl. a. Skåne, Gotland och Dalarna — men med tonvikt på Södermanland! Vi har nu en aktuell repertoar på mellan 100—150 melodier.

FIOL OCH NYCKELHARPA

— Vårt huvudinstrument är givetvis fiolen — som de flesta spelar. Men vi har också två man med som spelar nyckelharpa — Arne Blomberg och Ragnar Karlsson — och andra som spelar klarinett och flöjt.

FÖRSTA MAJSPEL OCH SOMMARKONSERT

— Södertälje spelmanslag är rörligt och framträder ofta. Förra året var vi ute och spelade hela 33 gånger.

På Torget i Södertälje spelade vi första maj. Vid midsommar och jul var vi uppe på Artursberg — en nu 10-årig tradition. Sommarkonsert höll vi bl. a. i Stadsparken.

"EN GLAD SPELMAN"

Så klappar Folke Nordeman i inderna. Det är dags för repe-ionskvällens sista låt — talande og Erik Östs kända "En glad elman".

Sedan sveper man ömt in sina oler i vad man kan ha till hands r att skydda dem mot kylan ute innan man nästan ömt lägger

ed dem i sina fodral. För en rik-g spelman är nämligen fiolen näs-n som ett levande väsen. De fles- av spelmännen har gamla fina oler — kärleksfullt framarbetade r någon kunnig fiolbyggare, ofta ån södertäljetrakten som sig bör!

Text: **DUKE**

Bild: **BRANDT**

Spelmännen räddade Sörmlands folkmusik

Södermanland har en rik och mångskiftande folkmusik, som har fått sin verkliga renässans i spelmanslagen. Här finns marscher och gånglåtar, polskor och gammalvalser, kadriljer och angläser, visor, stek- oxh skänklåtar. Polskan är mest populär— från värdiga 16-delspolskor till snabba 8-delspolskor och blandformer av 8-delspolska och mazurka. Egentligen är det bara den riktiga vallåten som saknas. Men så är inte heller Södermanland något skogsland.

Snart 80-årige Probus Albert Thuringe är Södertälje spelmanslags ålderman. Han spelar på en svart zigenarfiol som en gång tillhört Ingvar Lidholm!

I början av 1920-talet trodde man att folkmusiken helt var i utdöende. På sin höjd var den något som kunde intressera museimännen och etnograferna som hade som specialintresserna att teckna upp och samla i arkiv. Att de gamla låtarna skulle kunna bli levande musik igen var det sannerligen ingen som anade.

Så i september 1925 började arbetet på att rädda den sörmländska folkmusiken. Sörmlands spelmansförbund beslöt att samla alla uppteckade sörmlandslåtar i ett arkiv och upprätta en spelmansmatrikel.

"BEVARA ETT ÄDELT KULTURARV"

Förbundet hade god ekonomi och möjlighet att ordna en grundlig inventering av låtbeståndet och att senare både låta trycka och ge låtarna en andra stämma.

Det stämmer väl med stadgarnas ord om att förbundet skall "bevara och hugfästa ett ädelt och kärt kulturarv inom tonkonstens område".

START 1935

1965 startades så arbetet med uppteckningen av den sörmländska folkmusiken. Man besökte alla då levande sörmländska spelmän. 726 låtar uppteckades efter deras föredrag. 275 melodier skrevs av från de gamla spelmännens egna notböcker.

RÄDDAD MELODISKATT

Det är helt spelmanförbundets förtjänst att en så stor del av det vackraste och mest typiska av den sörmländska melodiskatten fått en chans att överleva.

1 000 melodier uppteckades under åren 1935—36. De 50 bästa av dessa har arrangerats för två fioler och ingår i boken "Sörmländska låtar". Den har betytt mycket för att förnya spelmännens repertoar och samspel.

3 000 MELODIER I SÖDERTÄLJE

Södertälje spelmanslag har sitt eget arkiv. Det ligger i Torekällskolan och innehåller noter till hela 3 000 melodier från hela Sverige.

Man kom över den sällsynta samlingen melodier av en ren tillfällighet på ett antikvariat i Stockholm. Inköpet bekostades av Södertälje stad.

FYNDGRUVA

Arkivet är nu en ovärderlig fyndgruva när spelmanslaget söker efter nya låtar för sin redan nu mycket omfattande repertoar på över 150 melodier.

Sörmlands spelmansförbunds stora arkiv finns annars i Katrineholm.

Duke

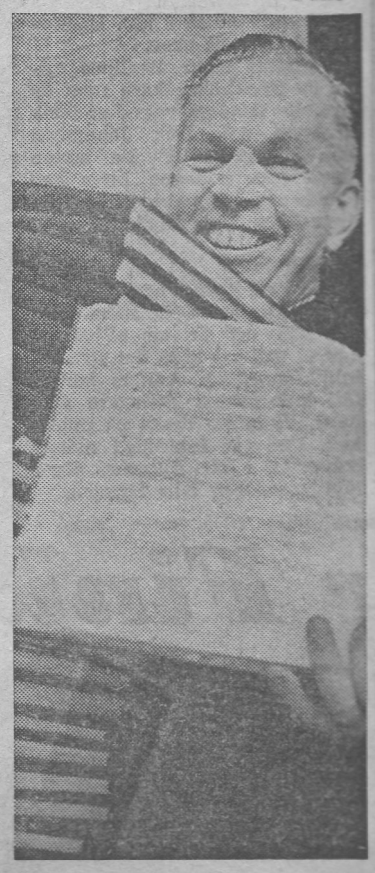

Spelmanslaget har ett eget arkiv nere i Torekällskolan som omfattar hela 3.000 melodier. Hela samlingen hittade man av en tillfällighet på ett stockholmsantikvariat. Det inköptes med bidrag från Södertälje stad. Här visar musikledare Folke Nordeman ett urval av den fina samlingen låtar från hela Sverige.

"De gamles låtar får inte tystna"

Södertälje spelmanslag instiftades så sent som i mars 1958. Initiativtagare var hr Thure Enberg. Spelmanslaget har kallats "Södermanlands kvantitativt största och kvalitativt bästa". Det är anslutet till Södermanlands spelmansförbund — det första i sitt slag i Sverige och nu näst störst i landet. Det bildades midsommardagen 1925 av bl. a. Erik Öst och tillhör Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur.

Men egentligen började det hela med Anders Zorn. Han utlyste 1906 på Gesundaberget landets första spelmanstävling. Det blev upptakten till mängder av tävlingar och stämmor med tusentals entusiastiska åhörare.

Sedan dess har utvecklingen gått snabbt. Nu anordnas varje sommar spelmansstämmor och tävlingar över hela landet. Det finns spelmansförbund i olika landskap från

rande för Södermanlands spelmansförbund — skrivit: "Roligt var det att höra dessa gamlingar spela, och roligt var det att prata med dem. Nu har deras felor för alltid tystnat. Deras låtar lever dock, ty dem har spelmansförbundet till stor del räddat, och de skall inte få tystna".

Duke

Här är hela Södertälje spelmanslag samlat — vid den högtidliga dräktinvigningen för några år sedan. Var och en bär sin hemtrakts bygdedräkt. Med finns dräkter från både Blekinge, Jämtland och Uppland. Men sörmlandsdräkten dominerar — i Sorundamodell.

Förr spelade man säckpipa och horn Nu blir det fiol

Nu förknippar vi automatiskt folkmusik med spelmän i vackra folkdräkter. Men på 20-talet var de gamla dräkterna inte alls så populära. Då spelade istället de södermanländska spelmännen i skinande bonjour eller svart kostym. Det blev damerna som kom att återinföra folkdräkten. De spelade helst i dräkt — oftast i modell från Vingåker eller Sorunda.

Nu är fiolen det nästan helt dominerande instrumentet ute i spelmanslagen. Men först spelades den genuina folkmusiken på nyckelgiga, juudgiga, säckpipa eller horn. Fiolen kom först in på 1800-talet för att sedan avlösas av dragharmonikan.

FIOLER FRÅN SÖDERMANLAND

De flesta spelmännen spelar i dag på svenskbyggda fioler. Ofta är de byggda av kunniga fiolbyggare från olika delar av Södermanland.

Många medlemmar i Södermanlands spelmansförbund har fått penningbidrag för att köpa sin fiol eller fått den som pris i någon spelmanstävling.

ZORNMÄRKE GER FIN TITEL

Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur — till vilket spelmansförbunden är anslutna — utdelar efter uppspelning till förtjänta spelmän Zorns vackra spelmansmärke — i silver och brons!

Den som erövrar märket i silver har rätt att bära den eftertraktade titeln riksspelman.

FÖRBUNDSSTART 1925

Initiativtagaren och grundaren av Södermanlands spelmansförbund blev museiuppsyningsman Ernst Granhammar. Förbundet bildades midsommardagen 1925 i samband med ett sommarting i Malmköping. Dit hade alla kända allmogespelmän i Sörmland inbjudits.

Ett 30-tal kom. Där var många av de särpräglade spelmän som senare kom att sätta färg på spelmansförbundets tävlingar och stämmor.

VALSKUNGEN SYRÉN OCH BLINDE KALLE

Till de legendariska sörmlandsspelmännen som kom att tillhöra förbundet hörde bl. a. Anders Andersson, oslagen mästare i att spela 16-delspolska med en egen karakteristisk stråkföring; valsernas kung, Albert Boström från Floda, den originelle Axel Fredrik Bergström från Tystberga som alltid spelade och gol sin gökpolska i nyborstad bonjour; G. Syrén från Södertälje som spelade på genuint spelmansmanér och originella spelmän som Blinda Kalle från Stigtomta och Carl-Erik i Lind.

"LÅTARNA SKALL INTE FÅ TYSTNA"

Om de gamla spelmännen har Gustaf Wetter — mångårig ordfö-

Christina Frohm från Gnesta i en av de fem kvinnliga medlemmarna i Södertälje spelmanslag. Trots sin ungdom bär hon den fina titeln riksspelman.

● Att spela . . .

Forts. fr. sid. 1

Gammalt spelmansblod det förnekar sig aldrig!

lertälje spelmanslag är ett av de få spelmanslag som har regelbundna repetitioner varje vecka — i Torekällskolan. Populär och tyckt spelledare är Folke Nordeman. 150 melodier har spelmanslaget på sin stående repertoar och ett eget arkiv att hämta nytillskott ifrån.

kelharpa är ett gammalt fint instrument som få kan hantera g. Men det gör med den äran Arne Blomberg i Södertälje spelslag. Arne Blomberg är med i styrelsen för både Sörmlands spelmansförbund och Södertälje spelmanslag.

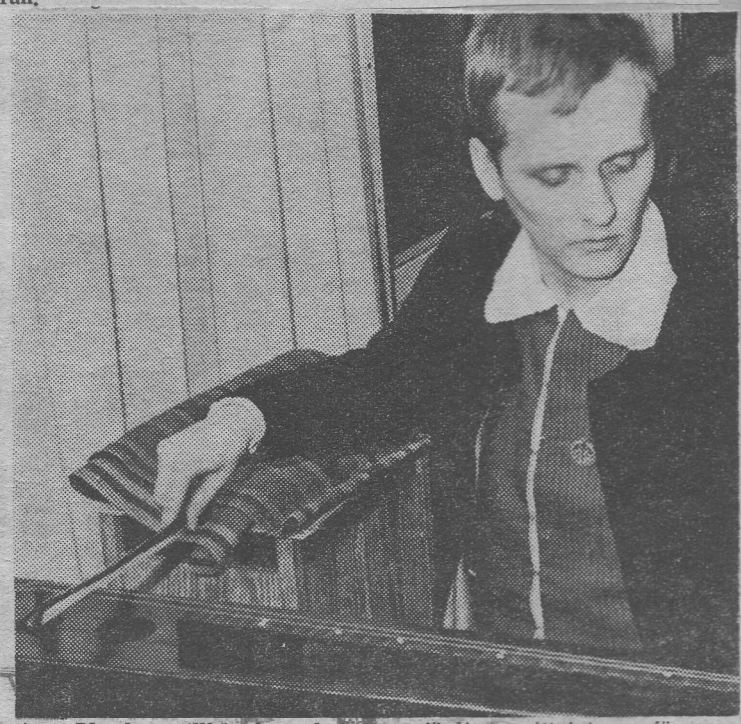

Arne Blomberg tillhör de spelmän som fördjupar sitt intresse för musiken genom att också samla på instrument från förr. Här trakterar han psalmodikon, ett instrument som användes mycket i hemmen för att man skulle lära sig sjunga psalmer på ett "renlärigt" sätt.

Men intresset för folkmusik bara ökar

Lystren, stämmen fiolerna, spelmän, och spelen upp . . . Spelmanssysslan har visserligen tappat sin funktion, men är mer "inne" än någonsin. Det tycker man i alla fall i Södertälje, där Södertälje Spelmanslag i mars fyller tio år. Spelmännen spelar inte längre till dans på lövade logar eller efter bröllopet, men folkmusiken intresserar allt fler. När föreningen startade 1958 hade man 18 medlemmar och i dag är man 54.

— Ungdomsrekryteringen är vårt största problem, säger ordföranden Thure Enberg. Vi ser dock optimistiskt på den detaljen och hoppas kunna fånga upp även yngre medlemmar. Redan nu har vi en del yngre medlemmar, och den yngste är faktiskt 10 år. För att popularisera folkmusiken har en av våra riksspelemän, Thore Härdelin, faktiskt också gått runt på popklubbarna i Södertälje och spelat folkmusik.

Vad gör då ett spelmanslag

Onsdagen 14 Februari 1968

Ingen lövad loge för spelmän

Södertälje spelmanslags styrelse spelar upp. Sittande flankeras ordföranden Thure Enberg av revisorerna Allan Ljungdahl och Fritiof Nyberg. Bakom dessa v ordföranden Folke Nordeman, kassör Hilding Andersson v sekr. Gösta Johansson och sekr. Arne Blomberg.

— Jo, Södertälje spelmanslag, som har omkring 32 aktiva spelmän, uppträder offentligt 20—30 gånger per år. Under de tio år man funnits till har laget framträtt offentligt omkring 200 gånger!

En av huvuduppgifterna har varit att glädja pensionärer och åldringar genom att gratis uppträda på ålderdomshem och pensionärshem. Traditionsenligt uppträder man vid större högtider på Arthursberg och i stadsparken i Södertälje.

Södertälje spelmanslag försöker också bryta traditioner. Spelmansmusiken ansågs ofta förr vara detsamma som synd, och det har inte ansetts lämpligt att spela folkmusik i kyrkan. Det är något man i dag försöker ändra på.

Spelmanslaget har också blivit accepterat och spelat bl a i Östertälje kyrka, där man t o m deltog aktivt i högmässan. På andra håll har man dock fortfarande kvar den konservativa inställningen, och spelmanslaget har t ex vägrats att spela i Turinge kyrka.

Spelmansvännen

Vid kungliga begravningar duger gott folkmusik, och vid prins Wilhelms jordfästning deltog två av Södertäljes spelmän i processionen. Prins Vilhelm var en stor ivrare för folkmusik och hedersledamot i Spelmansförbundet.

— Vår främsta uppgift i dag som spelmän är att försöka få folk att förstå sig på folkmusiken. I andra hand att skaffa nya spelmän. Vi försöker börja hos skolbarnen genom den kommunala musikskolan, säger sekreteraren i Södertälje spelmanslag Arne Blomberg. Det gäller att väcka intresse på ett spelmansmässigt sätt i dag när nutidsmusiken influeras av folkmusik.

— Ett steg i ledet att intressera folk för musiken förr i tiden är att få musikledarna intresserade. I dag ingår det i musikledarnas utbildning att spela folkmusik, och det hjälper oss mycket.

— Jag tror att man måste utveckla sig i takt med tiden, säger Arne Blomberg. Skulle vi konservera det gamla enbart kommer spelmännen att dö ut. Vi måste försöka att åter nå den mänskliga kontakten med åhörarna och komma ifrån estradframträdanden, där avståndet mellan nutiden och det gamla förlängs.

"Tjäder-Gubben"

— Det gäller för varje bygd att försöka finna sin bygds ursprung och behålla dess musikaliska särart eller det bästa av den. Vi gör i Södertälje ett försök att plocka fram äldre melodier från trakten. Sörmland är väl täckt av musikforskare, omkring 6 000 melodier finns nedtecknade.

I Södertälje spelmanslag har vi en låtkommitté som valt att plocka fram melodier från "Tjäder-Gubben" på Mörkö, som i sin tur fått låtarna av en klockare Andersson, som levde på Mörkö på 1700-talet. Klockare Anderssons låtar är ofta i moll och mycket ålderdomliga. Bland dessa melodier har låtkommittén valt ut 6 låtar, som man skall lära sig spela.

— I sommar har man sedan tänkt sig att försöka skapa en annorlunda spelmansstämma på Torekällsberget i Södertälje. Man har inbjudit Södermanlands spelmansförbund, och det är meningen att spelmännen skall dela upp sig i grupper i tio olika stugor.

I varje stuga skall spelas en sorts musik och alla spelmän får spela så länge och så mycket de vill. Åhörarna får gå runt bland stugorna och välja den musik de vill höra, och man hoppas att folk även spontant skall dansa till musiken.

Innan dess skall man ha hunnit med en hejdundrande fest för tioåringen Södertälje spelmanslag. Den 23 mars hoppas man ställa upp i Odd Fellow-lokalen med sina fyra riksspelmän, Christina Frohm, 20 år, Thore Härdelin och Lennart Eriksson, båda 22 år, Bengt Magnusson, 29 år, och inbjudet kulturfolk.

Drätselkammaren i Södertälje ställde i dagarna 1 500 kr till föreningens förfogande, och det möjliggör en del intressanta inbjudningar.

Två riksspelmän på träskofiol från Skåne är inbjudna, Rickard Isaksson Lund och Erik Lönn, Malmö, världsmästaren på nyckelharpa, Eric Sahlström från Tobo i Uppland, Leonard Larsson, mera känd som Viksta-Lasse, som nyligen fick Zornmärket i guld — spelmännens förnämsta utmärkelse — och ordföranden i Sörmlands spelmansförbund, Gustaf Wetter.

ödertälje spelmanslag är ett av de få spelmanslag som har regelbundna repetitioner varje vecka — i Torekällskolan. Populär och ntyckt spelledare är Folke Nordeman. 150 melodier har spelmanslaget på sin stående repertoar och ett eget arkiv att hämta nytillskott ifrån.

yckelharpa är ett gammalt fint instrument som få kan hantera dag. Men det gör med den äran Arne Blomberg i Södertälje spelanslag. Arne Blomberg är med i styrelsen för både Sörmlands spelmansförbund och Södertälje spelmanslag.

Arne Blomberg tillhör de spelmän som fördjupar sitt intresse för musiken genom att också samla på instrument från förr. Här trakterar han psalmodikon, ett instrument som användes mycket i hemmen för att man skulle lära sig sjunga psalmer på ett "renlärigt" sätt.

Men intresset för folkmusik bara ökar

Lystren, stämmen fiolerna, spelmän, och spelen upp . . . Spelmanssysslan har visserligen tappat sin funktion, men är mer "inne" än någonsin. Det tycker man i alla fall i Södertälje, där Södertälje Spelmanslag i mars fyller tio år. Spelmännen spelar inte längre till dans på lövade logar eller efter bröllopet, men folkmusiken intresserar allt fler. När föreningen startade 1958 hade man 18 medlemmar och i dag är man 54.

— Ungdomsrekryteringen är vårt största problem, säger ordföranden Thure Enberg. Vi ser dock optimistiskt på den detaljen och hoppas kunna fånga upp även yngre medlemmar. Redan nu har vi en del yngre medlemmar, och den yngste är faktiskt 10 år. För att popularisera folkmusiken har en av våra riksspelemän, Thore Härdelin, faktiskt också gått runt på popklubbarna i Södertälje och spelat folkmusik.

Vad gör då ett spelmanslag